

Sekularisoituva seksuaalisuus: Biokriminologinen näkökulma väkisin- makaamisrikokseen toisen maailman- sodan jälkeisessä Suomessa

KATARIINA PARHI

Artikkeli käsittelee väkisinmakaamisrikoksen sosiaalilääketieteellistä tulkintakehystä Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Aineistona hyödynnetään lääkäri Sven Erkkilän tutkimusta ”Väkisinmakaamisrikoksesta ja sen tekijöistä”, jota tarkastellaan sosiaalilääketieteenalan historiallisen kontekstualisoinnin avulla. Keskeisimmät tutkimuskysymykset ovat: millä tavoin väkisinmakaamisrikos ymmärrettiin toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina ja millä tavoin sitä selitettiin. Erkkilä analysoi väkisinmakaamisrikoksiin liittämään ympäristötekijöitä, kuten asenteita ja tapahtumapaikkoja, sekä yksilötason tekijöitä, joista hän mainitsee ”vajaamielisyden” ja ”sairasmielisyden”. Rikosten ehkäisyyn hän suosittelee sukupuolikasvatusta niin kotiin kuin kouluihin ja edustaa täten ajalle tyypillistä sosiaalisuunnittelun näkökulmaa. Erkkilän perehtyminen väkisinmakaamisrikoksiin merkitsee laajempaa murroskohtaa suhtautumisessa naisiin kohdistuvaan väkivaltaan.

Avainsanat: raiskausrikollisuus – seksuaalinen väkivalta – historia – lääketiede – 1950-luku

English summary at the end of the article

JOHDANTO

Historioitsija Joanna Bourke liittää seksuaaliseen väkivaltaan symboliikkaa: raiskaus on sosiaalinen performanssi, ritualisoitu, erilainen eri maissa, ajassa muuttuva, ja erilaisiin poliittisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin ympäristöihin kytkeytyvä (Bourke, 2007,

s. 6–7). Seksuaalinen väkivalta on tyypillistä piilorikollisuutta, joten Bourken toteamuksen voi laajentaa myös seksuaalisesta väkivallasta tehtyihin tutkimuksiin ja tulkintoihin: ne kuvastavat tulkitsijaa ympäröivää yhteiskuntaa ja arvoja.

Tämä artikkeli käsittelee väkisinmakaamisrikkoksen sosiaalilääketieteellistä tulkintakehystä Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Ajanjakso on mielenkiintoinen, sillä väkisinmakaamisrikkoksen määrittely oli peräisin 1880-luvun lopun rikoslaista. Rikoslakia uusittiin siveellisyysrikosten osalta vasta vuonna 1971. Sotien jälkeen takana olivat poikkeusajat, jotka jättivät jälkensä (Holmila & Mikkonen, 2015; Kivimäki & Hytönen, 2015). Seksuaalinen väkivalta sitoutui laajempaan väkivallan ja hävityksen kontekstiin. Vaikka rintamaolosuhteissa tapahtunut väkivalta ei heijastunutkaan suoraan suomalaisnaisten arkeen, poikkesi heidänkin elämänsä aiemmasta lisääntyneine vastuineen. Sotia ja sodanjälkeisiä vuosia kuvataan niin moraalisen löyhtymisen kuin toisaalta myös lisääntyneen kontrollin aikakautena. Artikkelissa tarkastellaan tapaustutkimuksen kautta, millä tavoin väkisinmakaamisrikos ymmärrettiin toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina ja millä tavoin sitä selitettiin. Nykypäivän näkökulmasta kiinnostavinta on seksuaalisen väkivallan tematiikan nostaminen esiin yhteiskunnalliseen keskusteluun 1950-luvun alussa – miksi juuri tuolloin ja millaisin perustein. Hypoteesina on, että aiheeseen perehtyminen merkitsee murroskohtaa naisiin kohdistuvaan väkivaltaan suhtautumisessa.

AIEMPI TUTKIMUS

1900-luvun seksuaalista väkivaltaa on pohdittu aiemmin jonkin verran myös historiallisesta näkökulmasta. Antu Sorainen on tutkinut siveellisyyden ja seksuaalisuuden käsitteitä rikosoikeustieteessä ja avannut näemyksiä seksuaaliseen väkivaltaan liittyneiden ajattelutapojen muutoksista (Sorainen, 2011). Satu Lidman on tutkinut naisiin kohdistuvaa väkivaltaa Suomen historiassa. Lid-

man kuvaa asteittain parantunutta naisten yhteiskunnallista asemaa, joka on ollut edellytys naisiin kohdistuneen väkivallan tunnetuksi tulemiselle ja ymmärtämiselle (Lidman, 2015). Tässä artikkelissa avattu sosiaalilääketieteellinen näkökulma, joka edustaa lääketieteellisen lähdeaineistotyypin analyysia, tuo lisäsyvyyttä suomalaisen seksuaalisen väkivallan tutkimuksen historiaan.

Artikkeli täydentää myös kuvaa varhaisen suomalaisen kriminologian historiasta. Merkittävä osa vähäisestä kotimaisesta kriminologisesta tutkimuksesta 1800-luvun lopulta 1950-luvulle oli oikeuspsykiatrista tutkimusta. Esimerkiksi 1880-luvulla Lapinlahden sairaalan ylilääkäri Anders Thiodolf Saelan osallistui yhteiskunnalliseen keskusteluun puolustamalla alentuneen syyntakeisuuden kategorian sisällyttämistä Suomen rikoslakiin (Parhi, 2018). Kriminologiseksi keskusteluksi voi lukea myös itsemurhasta käydyn lääketieteellisen debatin, sillä itsemurha oli rangaistava rikos vuoteen 1889 saakka (Myllykangas, 2014, s. 34–60). Suomen sisällissodan jälkimainingeissa Lapinlahden sairaalan oikeusmielilitautiopin alilääkäri Akseli Nikula pyrki edistämään yhteiskuntarauhaa selittämällä joukkojen käyttäytymistä poikkeusolosuhteissa (Parhi ym., 2018). Psykiatri Martti Kaila profiloituu yhtenä harvoista 1930–1950-lukujen suomalaiskriminologeista ja hänet tunnetaan erityisesti nuorisoriikollisuutta käsittelevästä tutkimuksestaan (Ikola, 2018).

AINEISTO JA MENETELMÄT

Artikkeli syventyy tapaustutkimuksen muodossa lääkäri Sven Erkkilän kirjoittamaan, vuonna 1952 julkaistuun artikkeliin ”Väkisinmakaamisrikkoksesta ja sen tekijöistä”. Sven Erkkilä (1901–1973) toimi artikkelin

julkaisuajankohtana Turun yliopistossa Oikeuslääketieteen laitoksen virkaatekevänä esimiehenä. Erkkilä teki pitkän uran rikollisuuteen, hygieniaan ja sosiaalilääketieteen liittyvien teemojen parissa ja oli yksi varhaisista oikeuspsykiatria suuntautuneista suomalaislääkäreistä. Hän otti urallaan kantaa muun muassa siveellisyysrikoksiin, sterilointiin, aborttiin, sikiönlähdettämiseen ja itsemurhaan. Vuonna 1938 hän hyödynsi väitöskirjassaan vuosien 1895–1919 mielentilatutkimusaineistoja (Erkkilä, 1938). Erkkilä työskenteli Lapinlahden ja Kivelän mielisairaaloissa ja osallistui ainakin Lapinlahdessa myös mielentilatutkimuksiin. Vuonna 1947 hänet nimitettiin Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston ylilääkäriksi. Turun yliopistossa professorinvirassa Erkkilä toimi vuoteen 1968 saakka. Koska Erkkilä julkaisi tutkimuksensa ammattijulkaisu *Duodecimissa*, oli väkisinmakaamisrikosartikkeli kohdennettu ensisijaisesti lääkäreille, mutta loppupäätelmillään hän osallistui laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Väkisinmakaamisrikosartikkelinsa aineistona Erkkilä hyödynsi keskusvankirekisteriä ja vankila-asiakirjoja vuosilta 1937–1950. Tapauksia oli kaikkiaan 344. Erkkilää motivoi hänen oman perustelunsa mukaan sotien aikana ja niiden jälkeen lisääntyneet väkisinmakaamisrikokset (Erkkilä, 1952, s. 1037), mutta hänen muut samankaltaiset tutkimuskohteensa selittävät osaltaan kiinnostusta myös väkisinmakaamisrikoksiin.

Erkkilän artikkeli on merkittävä kahdesta eri näkökulmasta. Ensimmäiseksi, ainakin Erkkilän itsensä mukaan, väkisinmakaamisrikosaihe oli jäänyt Suomessa lähes kokonaan huomiotta, vaikka ”sukupuolikysymyksistä” oli muuten alettu keskustella yhteiskunnassa aiempaa avoimemmin (emt., s. 1035). Seksuaalirikollisuuteen kohdistunut kiinnostus ei

puolestaan ollut tuohon aikaan enää ainutlaatuista. Esimerkiksi 1930-luvun alkupuolella lapsiin ja alaikäisiin kohdistui huolta, jota ilmaistiin yhteiskunnallisessa keskustelussa. Toisen maailmansodan jälkeen steriloinneista ja kastroinneista keskusteltiin vilkkaasti. 1950-luvun alkuun sijoittuvat myös seksuaalirikollisten kastroinnin huippuvuodet, jolloin pakkokastraation kohteena olivat ennen kaikkea alle 15-vuotiaisiin tekonsa kohdistaneet, joista monet olivat rikoksenuusijoita (Mattila ym., 2021); kastroitoiden kohteena eivät siis olleet niinkään väkisinmakaamisrikoksiin syyllistyneet. Tekijyydskin kiinnosti tutkijoita ja rikoksentehtäjien tutkimus oli oma tutkimuksellinen alalajinsa. Toiseksi, aiheen esille nostaminen on ylipäänsä merkillepantavaa. Naisiin kohdistuneeseen väkivaltaan alkoi kohdistua vasta 1970-luvulta alkaen kansainvälisesti enenevässä määrin huomiota toisen aallon feminismin nousun seurauksena (Lidman, 2015). Erkkilä käynnisti toisen maailmansodan jälkeisen kriminologisen tutkimuksen väkisinmakaamisrikoksesta. Sitä jatkoivat Inkeri Anttila, Pertti Myhrberg ja Patrik Törnudd vuonna 1968 julkaisulla *Selvitys väkisinmakaamisrikollisuuden lisääntymisestä*.

Tarkastelen Erkkilän artikkelia historian tutkimuksen perusmenetelmän eli kontekstuaalisoinnin avulla. Menetelmän tarkoituksena on sijoittaa tietyt historialliset ilmiöt aikaansa ja laajempaan kontekstiin (Huijgen ym., 2018). Avaan ennen kaikkea sosiaalilääketieteelliseen tutkimukseen liittyneitä taustoja, joihin lukeutuvat aikakauden ympäristö- ja yksilötekijät ja niiden vuorovaikutus. Artikkelinoudattaa rikoksen aikalaiskäsitettä väkisinmakaaminen, joka nykyään määritellään seksuaalirikokseksi ja tarkemmin raiskausrikokseksi. Erkkilänkin aikana tunnettiin jo käsite seksuaalirikos (ks. Sorainen, 2011),

mutta raiskaus pysyi pitkään vuoden 1889 rikoslain mukaisesti 25. luvussa vapautteen kohdistuvana rikoksena: ”Jos joku pakottaa naisen luwattomaan sekaannukseen wäkiwallalla, tahi uhkauksella, josta pakot-tawa waara on tarjona, taikka jos joku makaa naisen, jonka hän sitä tarkotusta warten on saattanut tunnottomaan tilaan, tahi kykene-mättömäksi itseään puolustamaan; rangaista-koon wäkisinmakaamisesta [...]” (Rikoslaki 25. luku 4§).

Erkkilä rajasi väkisinmakaamisrikoksen teki-jäksi sukupuolittuneesti vain miehen, sillä ri-koksessa ”immissio penis im vaginam” eli miehen sukuelin työntyi naiseen. Määre ”vä-kisin” oli Erkkilälle rikoksen määrittelyssä olennainen, sillä hänen mukaansa alaikäinen nainen ei pystynyt fyysisesti ja psyykkisesti puolustautumaan. Väkisinmakaamiseen liit-tyviä väkivaltakeinoja olivat Erkkilän ta-pauksissa kuristaminen, päähän kohdistuva isku, vatsaan potkiminen, teräaseella uhkailu ja alkoholin juottaminen puolustuskyvyttö-mäksi tekemisen tarkoituksessa. ”Väkisin-makaajat” pyrkivät Erkkilän mukaan valitse-maan kohteikseen nuoria, kokemattomia nai-sia, ”joiden puolelta vastustus on vähäistä tai ainakin vähäisempää kuin täysin varttunei-den naisten taholta” (Erkkilä, 1952, s. 1041–1043).

YMPÄRISTÖTEKIJÄT

Erkkilä kiinnitti huomioita lukuisiin väkisin-makaamisrikoksiin yhdistettäviin ympäristö-tekijöihin, joita Satu Lidman kuvaa asenne-historiaksi eli väkivaltaan liittyviksi ajattelu-tavoiksi ja kokemuksi (Lidman, 2015). Tällaisia olivat esimerkiksi miesten väliset seksuaalissävytteiset keskustelut, joita Erkki-län mukaan esitettiin ”vahvasti väritettyinä ja viettielämää kiihoittavina”. Viettielämää kii-hottivat Erkkilän tulkinnassa myös tanssi,

”pornografiset filmiesitykset”, kirjat, kuvat, laulut, naisten pukeutumistapa ja ”jopa näi-den polkupyörällä ajo” (Erkkilä, 1952, s. 1055). Toisen maailmansodan jälkeisen ajan viihdekuvasto muuttui sävyltään rohkeam-maksi. Luultavasti niin Erkkilän tarkoittamat ”maalaispojat” kuin Erkkilä itsekin ovat käy-neet katsomassa elokuvia ja kuulleet seksu-aalissävytteisiä laulujen sanoituksia, joista julkeimpia jätettiin tosin myös soittamatta Yleisradiossa (ks. Tikka, 2022).

Naisten pukeutumistavan ja heidän tapansa kulkea liikenteessä voisi tulkita myös kei-nona siirtää vastuuta teosta naisen harteille, mutta Erkkilä on tuskin tätä tarkoittanut. En-nemmin hän kuvaa yhteiskunnassa tapahtu-nutta muutosta, johon ei ollut kaikilta osin vielä sopeuduttu. Sopeutumisen hitaus yhdis-tyi tekijöiden itsehillinnän puutteeseen. Erkkilä viittaa analyysissään piittaamattomuuteen naisen ”sukupuolisiveellisyyttä” koh-taan (Erkkilä, 1952, s. 1056), ei siis naisten toimintamalleihin. Erkkilällä oli teoria maa-laispoikien ”alkukantaisesta tavasta” sovel-taa käsitystään ”kaupungeissa vallitsevasta muka yleisestä prostituutiosta”, johon liittyi käsitys seksuaalivietin tyydyttämisen välttä-mättömyydestä ja pidättyvyyden aiheutta-mista ”vaurioista ja psyykkisistä häiriöistä”. Erkkilä rinnasti väkisinmakaamisen maaseu-dulla kaupunkiolojen prostituutioon: ”Kum-massakin ilmenee alastonta aistillisuutta, su-kuvietin animaalista tyydyttämistä” (emt., s. 1056). Historioitsija Antti Häkkisen mukaan seksityötä oli – toisin kuin Erkkilän kannan-otto antaa ymmärtää – niin maaseudulla kuin kaupungeissakin. Se vain oli ilmenemismuodoltaan erilaista. Kaupungeissa seksityö oli institutionalisoitunutta ja säädeltyä, maaseu-tuyhteisöissä puolestaan ei-institutionalisoitunutta. ”Yleisiä naisia” saattoi olla kyläyh-teisössä vain yksi, joka seksistä saadun, usein piilotellun taloudellisen hyödyn lisäksi pyrki

tienaamaan myös tekemällä muuta työtä. Erkkilän arvio ”muka yleisestä” prostituutiosta puolestaan aliarvioi sen määrää, sillä suomalaisen prostituution huippu sijoittuu vuoteen 1949. Sen jälkeen seksityöläisyyden yleisyys alkoi laskea (Häkkinen, 1995, s. 216; 220).

Rikokset liittyivät usein tapahtumiin, joissa miehet ja naiset kohtasivat toisiaan: ilta-issa, nurkkatanssien kotimatalla, toisinaan häissä, elokuvissa ja talkoiden kotimatalla. Erkkilä kiinnitti huomiota myös väkisinmakaamisrikosten tapahtumapaikkoihin. Tavallisimpia olivat uhrin asunto, metsä, maantie, lumihanki, silta, niitty, tanssipaikan piha, lato, rehusuoja, sauna, kellari, ullakko, navetta, käymälä, auto ja reki (Erkkilä, 1952, s. 1041). Tapahtumapaikat selkeyttävät kuvaa aikalaisten kohtaamispaikoista ja sosiaalisen kanssakäymisen muodoista. Tanssikulttuuria rajoitettiin poikkeusolosuhteiden vuoksi. Näin pyrittiin kontrolloimaan nuorisoa ja naisten seksuaalisuutta. Nurkkatansseihin liittyi paheksuntaa ja tansseihin osallistumisesta saatettiin myös sakottaa (Tikka ym., 2020). Jo pelkästään tapahtumiin osallistumisessa oli siis kielletyn leima. Historiallisena elementtinä huomattakoon myös se, että rikoksen tapahtumapaikoista puuttuu yhteinen koti, joka oli tuolloin rajautunut rikollisuuskontrollin ulkopuolelle. Avioliitossa tapahtunut väkisinmakaaminen ei ollut rikosoikeudellisesti mahdollinen. Kulkuneuvot rikospaikkana piirtävät kuvaa modernisoituvasta Suomesta: siinä missä reki oli yksi tavallisista rikospaikoista, alkoi sen rinnalle nousta auto, joita heti toisen maailmansodan loppumisen aikaan oli vasta vähän yli 6000 kappaletta (Tilastokeskus, 2007). Auto mahdollisti myös vaivattoman liikkumisen paikkoihin, joissa kukaan ei nähnyt. Edelleen useat rikoksista tapahtuivat luonnon helmassa, pai-

koissa, joihin sosiaalinen kontrolli ei ulottunut. Tapahtumapaikat kuvaavat siis myös aikakauden yksityisiä tiloja. Erkkilän mukaan rikoksiin liittyi nuorison lisääntynyt vapaus, kun he eivät olleet vanhempiensa tarkkailun alaisina (Erkkilä, 1952, s. 1056). Erkkilän tulkinta enteili tulevaa modernin nuorison nousua, joka oli kansainvälinen ilmiö ja ajoitui 1950-luvulle (Kaarninen, 2006).

Ympäristötekijöihin sotkeutui alkoholi, jolla oli vaikutusta rikosentekijän sisäiseen maailmaan – ympäristötekijä siis vuorovaikuttii yksilötekijöiden kanssa. Ennen kaikkea alkoholi vähensi rikosentekijän itsekontrollia: ”Tunnettua on, että alkoholin käyttö kiihdyttää sukuviettiä ja poistaa estoja, pidäkkeitä, jotka torjuvat ihmisiä rikollisilta teoilta” (Erkkilä, 1952, s. 1045). Erkkilän alleviivamaan tunnettuuteen on liittynyt tutkimustulosten lisäksi pitkä alkoholikielteisen ajattelun traditio, johon kuului muun muassa niin sanottu suomalainen viinapää, alkoholin ja rikollisuuden yhteys, sekä huono alkoholin-sietokyky rotuominaisuutena (Peltonen, 1997, s. 63–81). Toki myös lääketieteen tutkimuksessa alkoholin vaikutuksista oli oltu pitkään kiinnostuneita niin Saksassa kuin Suomessakin, mutta lisäksi Erkkilä tunsii kriminologi Veli Verkon tutkimusta, jota hyödynsi artikkelissaankin.

YKSILÖTASON TEKIJÄT

Yhteiskunnallisen murrosvaiheen merkityksen korostamisen lisäksi Erkkilän tutkimuksessa perehdytään rikosentekijän ominaisuuksiin. Sukuvietin Erkkilä ei katsonut vaikuttavan rikosten lukumäärään, sillä hän arveli vietin pysyneen samana kautta aikain (Erkkilä, 1952, s. 1055). Sen sijaan yksilötason tekijät eli ”lievä sielullinen vajavuustila” ja ”luonteen poikkeavuus” olivat nuorilla vä-

kisinmakaamisrikokseen syyllistyneillä tyyppillisiä (emt., s. 1045). Tuolloin yksilötason tekijöitä kutsuttiin rakenteellisiksi, mikä viittasi pysyviin ja synnynnäisiin ominaisuuksiin. Rakenteellisten tekijöiden käsittely oli yleistä etenkin biologisen psykiatrian alalla.

Lievällä sielullisella vajavuustilalla Erkkilä tarkoitti lievää kehitysvammaisuuden astetta. Suomessa oli vakiintunut 1900-luvun alkupuolella jaottelu ”idiootteihin” eli ”tylsämielisiin”, ”imbesilleihin” eli ”vähämielisiin” ja ”debiileihin” eli ”heikkomielisiin”. Jaottelu kuvasti älykkyyttä portaittain, mutta arviointimenetelmät olivat epätarkkoja (Harjula, 1996, s. 61–66; Pietikäinen, 2020, s. 14). Vielä Erkkilän aikaan psykiatriassa hyödynnettiin samaa jaottelua, joskin Erkkilä viittasi yleisemmin lievään vajaamielisyyteen sen tarkemmin määrittelemättä. Lievä on kuitenkin oletettavasti viittannut debiiliyskategoriaan.

Luonteen poikkeavuudella Erkkilä tarkoitti psykopatiaa, jolla tuona aikana selitettiin käytöstä ja persoonallisuuden ominaisuuksia, joiden katsottiin poikkeavan normaalista. Psykopatiadiagnoosin juuret olivat Saksassa ja saksalaisessa biologisessa psykiatriassa. Aiemmassa tutkimuksessaan Erkkilä oli liittänyt psykopatian muun muassa lasten itsemurhien syihin (Myllykangas ym., 2016), mikä kuvaa viittauksia luonteen poikkeavuuteen yleisemminkin: psykopatia oli yleiskategoria, jolla selitettiin rikollisuutta, konflikteja yksilön ja yhteiskunnan välillä ja yleisemmin sopeutumattomuutta esimerkiksi laitosympäristöissä (Parhi, 2019).

Erkkilä tarkensi ”sairasmielisten väkisinmakaajien” alatyyppejä: tunteettomilta puuttui myötätunto toisia kohtaan, itseään tehostavat tyydyttivät itsekeskeisinä ihmisinä tarpeensa väkivalloin, ja ”itse-epävarmat” kokivat

alemmuudentunnetta esimerkiksi ulkonäkönsä vuoksi (Erkkilä, 1952, s. 1045). Ryhmittelyt olivat eräänlaisia myöhemmin persoonallisuushäiriönä tunnetuiksi tulleiden diagnoosien prototyyppejä. Tunteettomassa esimerkiksi oli vahvoja yhteneväisyyksiä epäsosiaalisen persoonallisuushäiriön ja psykopatian nykykäsityksen kanssa, itseään tehostava puolestaan muistutti narsistista persoonallisuushäiriötä.

Suomalaisten suhtautuminen saksalaisten yrityksiin tarkoittaa psykopaatteja erilaisiin ryhmiin vaihteli, sillä tapaukset, joihin tyyppittelyä pyrittiin soveltamaan, eivät sopineet yksiselitteisesti ryhmittelyjen raameihin vaan saattoivat edustaa useampaa. Tätä harmitteli esimerkiksi psykiatri Martti Kaila vuonna 1946 ilmestyneessä teoksessaan *Nuorisorkollisuuden syyt*. Tunnetuin psykopaattityyppien luokittelija oli saksalaispsykiatri Kurt Schneider (1887–1967), jonka näkemyksiä Kaila arvioi ja arvosteli omassa teoksessaan. Hän huomautti, ettei ”itse-epävarmoja psykopaatteja” ollut hänen aineistossaan ainuttakaan (Kaila, 1946, s. 198), vaikka Erkkilällä epävarmuus oli yksi tyyppillisiä arvioitujen ominaisuuksia. On selvää, että Erkkilän käyttämä, Schneiderilta omaksuttu ryhmittely oli vain suuntaa antava, sillä Erkkilä ei arvioinut tapauksia henkilökohtaisesti (toisin kuin Kaila) vaan oli muiden kirjaaman hallinnollisen aineiston varassa.

Kokonaisuudessaan Erkkilän rakenteellisten tekijöiden arviointia voi luonnehtia biologisen saksalaispsykiatrian tutkimusperinteesen nojaavaksi, mikä osoittaa suomalaistieteen loitontuneen toisen maailmansodan jälkeen saksalaistieteestä asteittain, ei repäisemällä (ks. myös Hietala, 2006). Rikoksentekijöitä tarkastelemaan tutkimussuuntaukseen (ks. esim. Kaila, 1946, s. 1–84) se on tuskin tarjonnut oikeuspsykiatrisesta nä-

kökulmasta uutuusarvoa. Vuonna 1968 valmistuneessa väkisinmakaamisrikollisuuden kasvua käsittelevässä selvityksessä tekijöitä ei sanallakaan arvioitu patologisoimisnäkökulmasta siitä huolimatta, että tutkimusaineistoon kuului muun muassa lääkintöhallituksen aineistoja (Anttila ym., 1968), mikä osaltaan viittaa perinnöllisten ja synnynnäisten tekijöiden arvioinnin vanhanaikaistumiseen ainakin julkisessa keskustelussa 1960-luvun lopulla.

MAALLISTUMISEN SEURAUKSIA

Erkkilän yhteiskunnallisten olosuhteiden kuvaukset muistuttavat ”kiireistä ja kuluttavaa elämäntahtia” (Erkkilä, 1952, s. 1056) tapaillessaan moderniin aikaan sitoutuvaa diskursssia, johon liittyi vakuuttuneisuus ”nykyaikaisen” elämänmenon vaikutuksesta mielenterveyteen (ks. esim. Pietikäinen, 2005). Arjen kuluttavuutta merkittävämmällä sijalla Erkkilän väkisinmakaamisrikollisuuden nousuun liittyvässä analyysissä oli kuitenkin kristinuskon merkitys; hänen mukaansa ”kristilliseen maailmankatsomukseen perustuva käsitys sukupuolikysymyksestä on alkanut hajota” (Erkkilä, 1952, s. 1055). Vaikka Erkkilä mielsikin sukuvietin vakioksi, ajassa muuttumattomaksi vietiksi, tulkitsi hän, että kristillinen kirkko oli ”istuttanut kuulijoihinsa” ”estoja ja pidäkkeitä”, jotka olivat yleisen maallistumiskehityksen myötä heikkenemässä. Lennokkaalla kielellä hän täsmensi: ”Ei enää uskota sukuvietin alhaisuuteen ja saastaiseen syntisyyteen, joka on muka peräisin isästä perkeleestä” (emt., s. 1055–1056).

Erkkilä ei mieltänyt maallistumisprosessia kielteiseksi eikä tiukemmalla uskontokurilla pysäytettäväksi, vaan tarjosi toisenlaisen strategian väkisinmakaamisrikosten ennalta-

ehkäisyyn: sukupuolikasvatukseen tulisi panostaa niin koulussa kuin kotiooloissakin. Tätä hän piti aiemmin laiminlyötynä ja arveli sen johtuvan siitä, että sukupuolikasvatuksen pelättiin hävittävän lapsen luontaisen häveliäisyyden. Hän kuitenkin uskoi sen estävän rikoksia (emt., s. 1056–1057). Erkkilän kannanotto muistuttaa lähes sanasta sanaan tuon ajan sukupuolikasvatusoppaiden esipuheisiin kirjoitettuja kannanottoja. Oppaiden tarpeeseen vastattiin kirjoittamalla suomalaisia teoksia, joista vuonna 1949 julkaistu *Perhekasvatusta tehostamaan: Esitelmää nuorisolle sukupuolikysymyksestä* koostettiin asiantuntijajoukolla. Mukana oli myös useampi psykiatriaan perehtynyt osallistuja. Tiedontarvetta täydennettiin myös käännösteoksilla, kuten vuonna 1952 ilmestyneellä amerikkalaiskirjalla *Haikara ei sinua tuonut*, sekä vuonna 1955 ilmestyneellä, samoin amerikkalaisella teoksella *Kodin ja koulun sukupuolikasvatus* (Bergholm, 1949; Pemberton, 1952; Strain, 1955). Erkkilän kannanotto ei siis ollut ainutlaatuinen, joskin linjassa muiden sukupuolikasvatuksen modernisoitumista vaativien kanssa. Taustalla oli pyrkimys vaikuttaa sosiaaliin ongelmiin, kuten sukupuolitauteihin ja ei-toivottuihin raskauksiin. Erkkilä liitti sukupuolikasvatuksen tarpeeseen myös seksuaalirikollisuuden ehkäisyyn.

POHDINTA

Lääkäri Sven Erkkilä tulkitsi väkisinmakaamisrikosten tilastollisen kasvun osana maallistumisprosessia, joka oli toisen maailmansodan aikana ja välittömästi sen jälkeen ulotumassa niin kaupunkeihin kuin maaseudulle. Väkisinmakaamisrikosten määrän kasvun pysäyttämiseksi Erkkilä tarjosi ympäristön muokkaamista, mikä tarkoitti käytän-

nössä seksuaalikasvatusta, joka toisen maailmansodan jälkeisen ajan suosiossa olleen sosiaalisuunnittelun muotona voisi estää rikosia. Kokonaistulkinnassa on kuitenkin mukana vahvasti biokriminologinen elementti, sillä tiettyjen yksilöiden perinnölliset tekijät olivat implisiittisesti mukana ratkaisussa: mikäli väestö saisi seksuaalikasvatusta, ympäristö ei lietsoisi valmiiksi poikkeavia, jotka olivat muita alttiimpia rikoksentekejiä. Poikkeavuusdiskurssi oli tyypillistä toisen maailmansodan jälkeisessä suomalaispsykiatriassa, eikä Erkkilän näkemys siis poikkea aikakauden oikeuspsykiatrisesta eikä laajemminkaan ajateltuna psykiatrisesta ajattelusta. Jossain määrin on ollut kyse Suomen sisäisestä kuplasta; esimerkiksi kriminologi Janne Kivivuori on kuvannut, kuinka Veli Verkon biokriminologinen lähestymistapa kohtasi vastustusta kansainvälisissä sosiologipii-reissä (Kivivuori, 2017). Perinnöllisyyttä ja synnynnäisyyttä painottanut, toista maailmansotaa edeltävästä saksalaispsykiatriasta lähtöisin oleva ajattelu väistyi Suomessa hiljalleen 1960-luvulle tultaessa.

Seksuaalirikosten historian tarkastelu tuo lisäsyvyyttä Erkkilän ajattelun tulkintoihin. Autonomian ajan rikoksia tutkinut Miikka Vuorela on todennut oikeustilan olleen 1800-luvulla seksuaalisen väkivallan uhrin kannalta varsin kielteinen. Raiskauksen ilmoituskynnys oli maatalousyhteiskunnassa korkea ja oikeusprosessi suojeli miestä perättömiltä syytöksiltä ja rikoksesta ilmoittaminen aiheutti naiselle todennäköisesti monenlaisia hankaluuksia (Vuorela, 2021, s. 107–114). Vielä 1900-luvulla jo lainsäädäntö piti ilmoituskynnyksen korkealla: esimerkiksi huorinteko oli rikoslain alainen vuoteen 1948, salavuoteuskin vuoteen 1926 saakka. Mikäli mies olisi todettu syyttömäksi väkisinmakaamiseen, olisi nainen voinut näyttäytyä rikoksentekejänä. Nykypäivän näkökulmasta on

selvää, etteivät tilastot anna oikeaa kuvaa väkisinmakaamisrikosten määrästä. Suomen virallisiin tilastoihin perehtyessä voi välittömästi havaita tilastollisen harhan myös Erkkilän ajattelussa. Erkkilän tulkitsema nousujohteisuus välittömästi sotien jälkeen kuvaa ennemminkin rikostyyppin ilmoitettua vähäisyyttä sota-aikana. Siinä missä vuonna 1941 väkisinmakaamisrikoksia tilastoitiin viisi, tilastoitiin niitä vuosikymmen takaperin vuonna 1931 kaikkiaan 26. Jos mukaan otetaan poliisin tietoon tulleet rikokset, ei pelkät tuomiot, lukumäärä on 80 (Suomen virallinen tilasto, 1931). Jo epäsuhta poliisin tiedossa olevien rikosten ja syypäiksi tuomittujen lukumäärän välillä antaa viitteitä siitä, ettei oikeudenkäynneissä ole useinkaan päädytty rangaistukseen, mikä ei taatusti ole rohkaisut naisia ilmoittamaan kokemastaan seksuaalisesta väkivallasta.

Erkkilän artikkeli on mielenkiintoinen siksi, että se nostaa esiin vaietun aiheen, jonka Erkkilä itse muotoili pidetyn ”arkaluontoisena, jopa häpeällisenä asiana, joka salaperäisyyden verhoon kätkeytyneenä on pysynyt suureksi osaksi yleisen tietoisuuden ulkopuolella” (Erkkilä, 1952, s. 1035). Erkkilä ei ehkä tullut täysin huomioineeksi väkivalta-kulttuuria eli rakenteita, jotka ylläpitivät väkivallan mahdollisuutta tai auttoivat piilottamaan sitä (Lidman, 2015), niin kuin hänen tapansa tulkita tilastoja osoittaa, mutta hän nosti väkisinmakaamisrikokset yhteiskunnalliseen keskusteluun ja edisti tällä niin naisten asemaa kuin lainsäädännön kehitystä.

KIRJALLISUUS

- Anttila, I., Myhrberg, P. & Törnudd, P. (1968). *Selvitys väkisinmakaamisrikollisuuden lisääntymisestä*. Helsinki: Kriminologinen tutkimuslaitos sarja M, N:o 2.
- Bergholm, K. (1949). *Perhekasvatusta tehostamaan. Esitelmiä nuorisolle sukupuolikysymyksestä*. Helsinki: Opetusministeriö.
- Bourke, J. (2007). *Rape: A History from 1860 to the Present*. London: Virago. ISBN: 978-1844081554.
- Erkkilä, S. (1938). *Klinisch-statistische Untersuchung über die gerichtpsychiatrisch Untersuchten Verbrecher in Finnland in den Jahren 1895-1919*. Helsinki: Mercatorin kirjapaino.
- Erkkilä, S. (1952). Väkisinmakaamisrikoksesta ja sen tekijöistä. *Duodecim*, 68(12), 1035–1058.
- Harjula, M. (1996). *Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000545>
- Hietala, M. (toim.) (2006). *Tutkijat ja sota. Suomalaisten tutkijoiden kontakteja ja kohtaloita toisen maailmansodan aikana*. Jyväskylä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. ISBN: 951-746-791-5.
- Holmila, A. & Mikkonen, S. (2015). *Suomi sodan jälkeen. Pelon, katkeruuden ja toivon vuodet 1944–1949*. Keuruu: Atena. ISBN: 9789523001121.
- Huijgen, T., van de Grift, W., van Boxtel, C., & Holthuis, P. (2018) Promoting historical contextualization: the development and testing of a pedagogy. *Journal of Curriculum Studies*, 50(3), 410–434. <https://doi.org/10.1080/00220272.2018.1435724>
- Häkkinen, A. (1995). *Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1967–1939*. Helsinki: Otava. ISBN: 9789511134992.
- Ikola, T. (2018). *Martti Kaila ja karkeat jyvät. Suomalainen kriminologia ja kriminaalipoliittinen ajattelu oikeuspsykiatri Martti Kailan tekstien valossa vuosina 1935–1955*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201802011131>
- Kaarninen, M. (2006). Nuorisokulttuurin läpimurto. Teoksessa Häggman, K. (toim.) *Täältä tulee nuoriso! 1950–79* (s. 8–37). Helsinki: WSOY. ISBN: 9789510317877.
- Kaila, M. (1946). *Nuorisorikollisuuden syyt yksilötutkimuksen valossa*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Kivimäki, V. & Hytönen, K-M. (toim.) (2015). *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättymisen 1944–1950*. Tampere: Vastapaino. ISBN: 978-951-768-534-4.
- Kivivuori, J. (2017). Veli Verkko as an Early Criminologist: A case study in scientific conflict and paradigm shift. *Scandinavian Journal of History*, 42(2), 144–165. <https://doi.org/10.1080/03468755.2016.1265854>
- Lidman, S. (2015). *Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia*. Helsinki: Gaudeamus. ISBN: 9789524958608.
- Mattila, M. & Eskola, P. (2021). ”Pikkutyttöjen ahdistelijat vaarattomiksi!”. *Kast-raatio seksuaalirikosten käsittelymuotona Suomessa 1935–1970. Historiallinen Aikakauskirja*, 119(2), 223–237.
- Myllykangas, M. (2014). *Rappeutumisen, tiedostamaton vai yhteiskunta? Lääketieteellinen itsemurhatutkimus Suomessa vuoteen 1985*. Oulu: Acta universitatis

- ouluensis B 120 humaniora.
<http://urn.fi/urn:isbn:9789526204468>
- Myllykangas, M. & Parhi, K. (2016). The Unjustified Emotions: Child Suicide in Finnish Psychiatry from the 1930s until the 1970s. *The Journal of the History of Childhood and Youth*, 9(3), 489–508.
<https://doi.org/10.1353/hcy.2016.0053>
- Parhi, K. (2018). Young Man M: Political Violence, Moral Insanity, and Criminal Law in Finnish Psychiatry in the 1870s and 1880s. *Scandinavian Journal of History*, 43(3), 348–364.
<https://doi.org/10.1080/03468755.2018.1430582>
- Parhi, K. & Lauerma, H. (2018). Joukkosuggestion vallassa. Suomen sisällissotaan ja sitä edeltäneisiin levottomuuksiin osallistuneiden oikeuspsykiatrinen arviointi osana kansallisen eheytyksen politiikkaa. *Lähde*, 15(1), 25–38.
<http://hdl.handle.net/10138/298864>
- Parhi, K. (2019). *Sopeutumattomat. Psykopatian historia Suomessa*. Helsinki: Silta. ISBN: 9789522346001.
- Peltonen, M. (1997). *Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti. Vuoden 1773 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1931*. Hämeenlinna: Tammi. ISBN: 951-31-0969-0.
- Pemberton, L. (1952). *Haikara ei sinua tuonut. Kasvuikäisten sukupuolikasvatusta*. Helsinki: Pellervo.
- Pietikäinen, P. (toim.) (2005). *Modernity and Its Discontents: Sceptical Essays on the Psychomedical Management of Malaise*. Riga: Axel and Margaret Ax:son Johnson Foundation. ISBN: 91-89672-05-4.
- Pietikäinen, P. (2020). *Kipeät sielut: Hulluuden historia Suomessa*. Helsinki: Gaudamus. eISBN: 9789523456549.
- Rikoslaki siihen kuuluvine asetuksineen* (1906). Helsinki: G. W. Edlund.
- Sorainen, A. (2011). Siveellisyys ja seksuaalisuus Suomen rikosoikeustieteessä. Teoksessa Pulkkinen, T. & Sorainen, A. (toim.) *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia* (s. 192–239). Helsinki: SKS.
<https://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000596>
- Strain, F. (1955). *Kodin ja koulun sukupuolikasvatus. Neuvoja vanhemmille, opettajille ja nuorison ohjaajille*. Helsinki: Otava.
- Suomen virallinen tilasto* (1931). Poliisin tietoon tulleet rikokset; Syypäiksi tuomitut. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tikka, M. & Nevala, S-L. (2020). *Kielletyt leikit. Tanssin kieltämisen historia Suomessa 1888–1948*. Keuruu: Atena. ISBN: 9789523006133.
- Tikka, M. (2022). *Kun radio ei soittanut renkutuksia. Eli ketä ja miksi Yleisradio ei soittanut 1948–1955*. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Tilastokeskus (2007). *Vuosisata suomalaista autoilua*. Noudettu 20.9.2021 osoitteesta <https://www.stat.fi/tup/suomi90/loka-kuu.html>
- Vuorela, M. (2021). *Autonomian ajan rikos ja rangaistus oikeustilaston valossa. Tutkimus rikollisuuden ja rangaistuskäytännön kehityksestä Suomessa ja muissa Pohjoismaissa vuosina 1809–1917*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0682-7>

ENGLISH SUMMARY

Katariina Parhi: Secularising sexuality: Rape after the Second World War in Finland.

The article deals with interpretations of rape in the field of social medicine in Finland after the Second World War. The analysis is based on physician Sven Erkkilä's article "Rape – the deed and the doers". The main method in use is historical contextualization of social medicine. The research questions are the following: how was rape understood after the Second World War? How was it explained? Erkkilä analyses environmental factors connected to rape, including attitudes and places, as well as hereditary factors, including "feeble-mindedness" and "psychopathy". As a form of crime prevention, he suggests sex guidance at home and in schools. His solution represents social planning, which was typical to the era. Erkkilä's research reflects a wider change in general attitudes toward sexual violence.

Keywords: rape – sexual violence – history – medicine – 1950s